

**326. Szentgyörgyvár, Gyümölcsös (Felsőmánd „C”)
(KÖH 57144)****(Zala megye) B**

2011. március 30-án a 76-os sz. főút 8. szakaszához kapcsolódó új, szentgyörgyvári körforgalom K-i ága, a 7351 j. út bal oldala mellett, a vízkiváltás földmunkáival párhuzamosan végzett régészeti szakfelügyeletet az MNM NÖK, melynek során régészeti lelőhelyet észleltünk.

Az érintett területen a vízvezeték árkában 4 objektum profilja rajzolódott ki. A szürkésbarna betöltésű gödrökben talált kerámiatöredékek a bronzkorra datálhatók. A vízkiváltás földmunkájával érintett területen az objektumokat dokumentáltuk.

Megállapíthattuk, hogy a régészeti lelőhely kiterjedése Ny-i irányban nagyobb a korábbi terepbejáráskor tapasztaltaknál.

Munkatársak: Spolár Erika és Tóth Zoltán muzeológus asszisztensek.

TOKAI ZITA MÁRIA

327. Szentistvánbaksa, Anyagnyerő hely**(KÖH 77967)****(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Pa, U, Kk, Ú**

A lelőhely a község ÉK-i szélé fölött emelkedő domb oldalában, 160 m tszf. magasságban, enyhén lejtős területen, egykori és jelenlegi gyümölcsösök területén található. 2011. augusztus 3-án régészeti megfigyelés során került elő. Területéről a községet védő gát építéséhez szállítottak anyagot. A megelőző feltárást augusztus 17-től szeptember 14-ig végeztük, melynek során 2590 m²-en, 16 jelenséget tártunk fel.

Az AVK legkorábbi fázisához köthető település Ny-i szélé került elő. A régészeti jelenségek agyagkitermelő gödrök és elsődleges, ill. másodlagos helyzetű neolitikus rétegek voltak. A lelőhely rétegviszonyainak értelmezése a feltárást sokszor nehézséget okozott, mivel az évezredek alatt a domb geológiai és kultúrrétegei többször elmozdultak, egymásra csúsztak. Emiatt a neolitikus jelenségeket és rétegeket a legtöbb helyen félig vagy egészen jégkori agyagrétegek fedték be, melyekre újabb (különböző korú) kultúrrétegek halmozódtak.

Háznyomokat nem találtunk, az agyagkitermelő gödrökből azonban nagy mennyiségű leletanyag került elő. Az egyik komplexumba egy tűzben elpusztult ház omladékát töltötték, mely főleg igen nagy méretű házfaldarabokból állt. A leletek között két, piros és fehér festéssel díszített kisebb tapasztásdarab is található. Egy agyagkitermelőből a kedvező talajviszonyoknak és a nedves környezetnek köszönhetően igen nagy mennyiségű festett kerámia (*Az illusztrációt lásd a 168. oldalon!*) került napvilágra. Az AVK kezdeti időszakára jellemző egyszerű bekarcolt vonaldíszítés mellett az edényeken a fekete, sávokból felépített, kátrányos festést alkalmazták. E vékonyabb-vastagabb sávokból a bekarcolt díszítésnél bonyolultabb és dekoratívabb mintákat hoztak létre. A kétféle díszítésmódot gyakran egy edény felületén kombinálták. Ugyancsak a kedvező talajviszonyoknak tudható be a megmaradt állatsontok és kagylóhéjak nagy száma.

Szórványként néhány tiszadobi vagy kora bükki töredék is előkerült. Ezek valószínűleg a domb magasabb részein található későbbi településről másodlagosan jutottak a helyszínre.

Az S14 agyagkitermelő fölé halmozódott jégkori agyagrétegben egy paleolitikus pattintott kőeszközt is találtunk, mely Szolyák Péter meghatározása szerint északi tűzköből készült. A neolitikus rétegeket és jelenségeket helyenként beborító sötétszürke-fekete, agyagos földből kevés 16–17. századi kerámiatöredék is előkerült. A fenti leletek arra utalnak, hogy a domb magasabb térszínein más régészeti korszakok lelőhelyei is megtalálhatók.

A lelőhely feltehetően ÉÉK–DDNy-i irányú, pontos kiterjedését azonban a környező területek növényzeti fedettsége miatt nem lehetett megállapítani.

Munkatársak: Sáfrány Andrásné, Gyárfási József, Hajdú István, Nagy Zoltán, Páll Gergely

CSENGERI PIROSKA

328. Szentistvánbaksa, Kossuth utca 37.**(KÖH 90177)****(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Kk, Kú**

A község Ny-i szélén, a Hernádtól K-re fekvő lelőhelyet a porta tulajdonosa jelentette be 2011. augusztus 24-én. Ennek nyomán augusztus 30-án helyszíni szemlét végeztünk, amikor is a tulajdonos az általa gyűjtött nagy mennyiségű középső neolitikus (tiszadobi csoport) és késő középkori–kora újkori leletet a múzeumnak ajándékozta. A kerámiatöredékeket, pattintott kőveket és állatsontokat a 2010-es nagy árvíz után a háza alatti pince kiásása során találta. A szemle alkalmával a tulajdonos megmutatta a leletek előkerülésének helyét, a pince földfalait is. Megállapíthattuk, hogy a neolitikus leleteket kb. 150 cm-es fekete-sötétszürke iszap fedi, vagyis az újkőkori településnek valószínűleg nincs felszíni nyoma.

CSENGERI PIROSKA

329. Szerencs, Hajdú-rét**(KÖH 16801)****(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) R, B, LT, H, Ú**

A nyilvántartás szerint a lelőhely Szerencs belterületén található, ott, ahol a 3614 j. összekötőút (Kandó Kálmán u.) keresztezi a vasutat. A lelőhelyet Ny-ról a Rákóczi utca határolná, K-en és É-en a Szerencs-patak, D-en pedig a Kandó Kálmán utca.

A lelőhely pontos helyével kapcsolatban a tudományos közlemények az alábbi nagyon fontos információkat közlik: 1. Az első leletek az 1950-es években kerültek elő, amikor a sátorlajújhelyi műutat építették. 2. A leletek a Hajdú-rét K-i oldalán kerültek elő, ott, ahol egy dombot vágták ketté, ill. a dombból hordták el az út töltéséhez a földet. 3. A lelőhely a Szerencs-patakon átvezető gyaloghíd melletti ún. Vízháztól DK-re került elő.

Az első adat egyértelmű, már ez alapján is beláthatjuk, hogy a lelőhely rossz helyre van berajzolva. A 2. adat sem azonosítható a jelölt területtel, hiszen a lelőhely körvonala nem egy rét K-i oldalán van, és domb sincs annak partján. Nem ennyire egyértelmű a Vízház és a gyaloghíd értelmezése. Az ún. Vízház ugyanis a mai vasútállomás része, ma is álló műemléki jellegű épület. Ha a szerző szerint a lelőhely ettől DK-re van, akkor a most ÉK-re jelölt körvonal nem jól jelzi a lelőhely területét.

Sajnos a rendelkezésünkre álló adatokból nem sikerült kideríteni, hogy az ún. gyaloghíd pontosan hol állt, pedig ez nagyban megkönnyíthetné a lelőhely helyének pontos meghatározását.

Egyértelmű és jól azonosítható adatot közölt a Betonútépítő cég 1950-ben, amikor az első leletek előkerülésekor azt írta, hogy azok az út építések a Fehér-tó közelében kerültek elő. Ez a hely semmiképpen sem azonosítható a régészeti lelőhely nyilvántartott területével.

Az ismert adatok alapján ma már bizonyosnak tűnik, hogy a Hajdú-rét nevű régészeti lelőhely valójában a nyilvántartásban jelölt helytől ÉK-re van, ott, ahol a 37-es sz. országút kilép a városból, átkel a Szerencs-patak széles medrén, majd a gázcsereleplel szemben eléri a rétként funkcionáló meder K-i partján található dombháttat. Ez az a hely, amely nemcsak a leírásokkal van összhangban, hanem a természetföldrajzi adottságai alapján is feltehető, hogy ott régészeti lelőhely található. (Ez a helyszín csak a Vízházhoz viszonyított helyében tér el, azonban itt a szerző valószínűleg felcserélhette az égtájakat, és ebből adódott a tévedés.)

Köszönettel tartozom P. Fischl Klárának (Miskolci Egyetem) és Miskolci Melindának (HOM), akik a lelőhely helyének pontosításában segítségemre voltak.

SZALONTAI CSABA

330. Szerencs, Református templom kertje (KÖH 16803)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

B, Ge?, Á, Kö, Kk

2011. március 1.–április 15. között a templom kerítőfalán belül és kívül végeztünk nyomvonalas feltárást, melynek során császárkori (vandál?) teleprészletet, egy Árpád-, illetve középkori templomkörülí temető több mint 140 sírját, illetve egy több száz ember vázát tartalmazó 15. századi osszárium részletét tártuk fel. Szórványként bronzkori leletanyag is megfigyelhető volt. Az Árpád- és középkori sírokból több ezüstpénz és ékszer, illetve jelentős mennyiségű textilmaradvány is előkerült. Kiemelkedő még egy szarvassal és indákkal díszített 13. századi kun-típusú övcsat.

MAKOLDI MIKLÓS

331. Szécsény, Középkori városmag, Gyalogkapu (Déli-bástya) (KÖH 33000)

(Nógrád megye) **Kk, Kú, Ú**

2011. április 4–19. között a kora újkori Szécsény megmaradt városerődítéseiből a D-i kaputoronyot, pontosabban a Gyalogkapu (közismertebb nevein Borik-bástya vagy Déli-bástya) K-i oldalán végeztünk megelőző feltárást. A falkutatást a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ munkatársa, Simon Anna végezte.

A kutatandó felület a téglalap alaprajzú kaputorony K-i fala előtt helyezkedett el, ahol a torony falán határozottan fel lehetett ismerni az egykori kapu befalazását. A kapu teteje az 1946. évi bontás során pusztult el, így a falelválások csak a legújabb kori ráfalazás vonaláig voltak követhetők. Ezek a nyomok hatá-

rozták meg a feltárandó terület pontos helyét. Két szelvényt jelöltünk ki a torony K-i homlokzatánál és egyet a torony belsejében. Régészeti jelenségek a Gyalogkapu belsejében nem voltak.

A Gyalogkapu K-i homlokzata előtt végeredményben 21,12 m²-en végeztünk kutatásokat. Megtaláltuk a városfal mentén 2005-ben történt szondázó ásatás szeméttel feltöltött árkat, melyről addig semmilyen információ nem állt rendelkezésre sem a múzeumban, sem az önkormányzatnál. Ez volt a területet érintő legnagyobb mértékű bolygatás, amely megsemmisítette a városfal és a környező kora újkori rétegek közötti összefüggéseket. További újkori bolygatások közül az egyik egy É–D irányú, megszüntetett közmű árka és a Gyalogkapu pincszelőlőzőjének javításával összefüggésben ástott, K–Ny irányú, egészen a torony faláig tartó gödör említhető meg.

A terület felső rétegeiben egy leégett, 18–19. század fordulójára keltezhető ház maradványai kerültek elő, hozzá tartozó kormos, szenes járószinttel. A háznak több periódusa volt, ezeknek kétféle falazású téglafalait azonosítottuk. A Gyalogkapuhoz és a városfalhoz kívülről hozzáépült újkori házakról már a 19–20. századi ábrázolások alapján tudomásunk volt. A feltárást területére eső, igen rossz megtartású falszakaszokat dokumentálás után elbontottuk. A ház a városárok betöltésére épült. A betöltésnek több nagyobb rétegét lehetett elkülöníteni. A legfelső a 18. század első felére tehető, s ez alapján úgy tűnik, hogy abban az időszakban az árkat nagyrészt fel is töltötték. Az azt megelőző rétegsor a 17. század második felére tehető, s minden bizonnyal az 1640-es évek átépítéseivel, az 1680-as évek ostromával és a Gyalogkapu 17. század végi fokozatos pusztulásával áll összefüggésben. A betöltés rendkívül gazdag leletanyagot tartalmazott. A feltárások során sehol nem értük el az altalajt.

A legfontosabb eredménynek egyértelműen a Gerhardt Graab 1666-os rajzáról ismert hid pillérmaradványának előkerülése tekinthető. A rajzon kivehető, hogy a torony K-i kapujából a városárok felett átlós (ÉNy–DK) irányban egy cölöpszerkezetű híd vezet. A feltárt hidpillér helye és iránya megfelel az ábrázolásnak. A hidpillér a torony síkjából kiugró, de azzal nem párhuzamos, a torony falával kötésben lévő, vagyis azzal egykorú szerkezet. A pillérrel összefüggésben sikerült az egykori híd cölöpeit is feltárni. A korai palánknak több cölöpe is előkerült. A palánkból származó egyik fát – Grynaeus András vizsgálati eredménye szerint – legkorábban 1554-ben vághatták ki. Ez teljes mértékben összeilleszthető a városi főépítész, Őze János által az egyik építkezésről beszolgáltatott cölöp 1564. kivágási évével. Ezek alapján a palánk első periódusa és a hozzá tartozó Gyalogkapu megépítésére már a város török megszállásának első két évtizedében sor került.

Kutatásaink alátámasztották azt is, hogy a Gyalogkapu és a városfal nem egykorú, az utóbbi később épült hozzá a toronyhoz. A városfal itt azonos szerkezetű, mint a DK-i rondellánál is látható: a kőből falazott hártóíves alapozásra 1,2 m széles téglafal épült.

Munkatársak: Vargha Mária és Nagy Szabolcs Balázs.

MORDOVIN MAXIM